

The Role of the Zangezur Corridor on Iran's National Interests in the South Caucasus

Majid Ostovar^۱

Harmik Nazar^۲

(Received: 04/04/2024 - Accepted: 07/06/2024)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.510893.1028

Extended Abstract

Introduction

One of the most important land transportation routes is the Zangezur Corridor, which connects the Republic of Azerbaijan to Russia and Turkey through Armenia, providing a vital link between Asia, Europe, and the Middle East. This article seeks to answer the question of how the Zangezur Corridor impacts Iran's national interests in the South Caucasus. Using a descriptive-analytical approach, we aim to prove the hypothesis that the establishment of the Zangezur Corridor has negative economic, political, and geopolitical consequences for the national interests of the Islamic

^۱ Assistant Professor, Department of Political Sciences, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran (Ostovar@iaurasht.ac.ir)- Corresponding Author
Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0003-2929-9977>

^۲ M.A., Department of International Relations, Electronics Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Harmik.nazar@gmail.com)
Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0008-2216-8863>

Republic of Iran. These include geopolitical marginalization, reduced bargaining power vis-à-vis Turkey and Azerbaijan, and a threat to the regional balance of power, which could ultimately disadvantage Iran in the South Caucasus.

Literature Review

So far, various studies have been conducted on the Zangezur Corridor, but none have carefully examined its impact on Iran's national interests and security. Some of these works include: The International Multicultural Center in Baku, in its book "Albania of the Monuments of Karabakh and East Zangezur" (2024), explores the history of Azerbaijan and the heritage of Albanian Christianity, which represents one of its richest cultural aspects. It also discusses the historical significance of the Albanian monuments in Karabakh and East Zangezur, which are among the finest examples of this heritage.

In their article "The Zangezur Corridor as a New Transport Hub for Integration and Cooperation in the South Caucasus" (2023), Muhammad Gulakhmadov and Ramil Hossein examine the economic significance of the Zangezur Corridor in the South Caucasus, focusing on its potential to promote long-term peace, connectivity, and integration in the region, as well as to strengthen regional growth. The authors also argue that the Zangezur Corridor will play a key role in fostering economic reconciliation and economic cooperation in the South Caucasus in the future.

The present study examines the role of the Zangezur Corridor in relation to Iran's national interests, presenting an innovative approach both in terms of subject matter and

۲۷۳ The Role of the Zangezur Corridor on Iran's ...

methodology. It is innovative in terms of subject matter because none of the existing studies have analyzed the impact of the Zangezur Corridor on Iran's national interests in the South Caucasus. Additionally, it is innovative in terms of methodology because the study applies the theory of the balance of power to explore this issue.

Methodology

The construction of the Zangezur Corridor and its integration into the broader Middle Corridor plan pose significant threats to the interests of the Islamic Republic of Iran in the region. This development could alter the regional balance of power to Iran's disadvantage, which is why the Islamic Republic opposes the construction of the Zangezur Corridor on Armenian territory. To explore this issue, the present study employs the principles of Walt's neorealism theory and the balance of power.

Results

**The research findings indicate that the Zangezur Corridor threatens Iran's regional balance in four key aspects:

- Reducing Iran's bargaining power vis-à-vis Turkey
- Diminishing Iran's bargaining power vis-à-vis the Republic of Azerbaijan
- Enhancing Russia's geopolitical and geoeconomic presence
- Iran's potential opportunities and strategies in response to the Zangezur Corridor**

Discussion

The Zangezur Corridor should not be viewed merely as an issue between the Republic of Azerbaijan and Armenia. Its construction poses significant risks to Iran's national interests, security, and even territorial integrity. With the establishment of this corridor, which would eliminate the border between Iran and Armenia, Iran's access to Europe would depend on the approval of Turkey and the Republic of Azerbaijan. Moreover, the loss of Iran's proximity to Armenia would remove Iran's gas leverage over Turkey, while the Republic of Azerbaijan would be able to export its gas to Turkey more easily and quickly. As a result, Iran would face a geostrategic dilemma, diminishing its geopolitical importance. Additionally, with Baku and Turkey becoming direct neighbors, the military power of these two countries would consolidate, strengthening their anti-Iranian positions and activities. The Zangezur Corridor is part of Turkey's strategy to connect to Central Asia and China, making Turkey a key player in the Chinese New Silk Road initiative. Consequently, by creating the Zangezur Corridor, Turkey and the Republic of Azerbaijan would effectively exclude Iran from this strategic project.

Since the South Caucasus has been designated as the "near abroad" in Russia's foreign policy doctrine, all developments in the region are ultimately influenced and controlled by Russia. This has transformed the South Caucasus into a geopolitical playground for Russia, Turkey, and, in recent years, Israel. Due to its close ties with Russia, Iran's ability to make decisions and act effectively to address the Zangezur Corridor issue has become more challenging than before. However, to confront the policies of the Republic of

∞∞The Role of the Zangezur Corridor on Iran's ...

Azerbaijan and Turkey, Iran must focus on improving its relations with powerful global and regional players. Strengthening these relations will enhance Iran's position and influence in both the international and regional arenas.

Conclusion

Considering the strategies to utilize opportunities and manage challenges in order to safeguard Iran's economic security, the following recommendations are proposed:

Consolidating an Alternative Route to Zangezur and Forming a Trilateral Working Group with Turkey and Azerbaijan: Iran has proposed a plan to build a bridge over the Aras River to connect Azerbaijan to Nakhchivan, offering an alternative route to Zangezur. However, Azerbaijan views this route as temporary, limited until the end of the Ukrainian war. By forming a trilateral working group with Turkey and Azerbaijan, Iran can persuade the leaders of both countries and ensure the long-term sustainability of this route for both parties.

Finalizing the Rasht-Astara Route to Neutralize Russia's Support for Zangezur: One of the key reasons behind Russia's support for the Zangezur route, despite the challenges posed by European sanctions and Russia's northern routes, is the delay in completing the Rasht-Astara railway infrastructure. It is crucial to expedite the completion of this infrastructure to make the North-South corridor more effective and to neutralize Russia's motives in this regard.

Conditionalizing the Implementation of the Zangezur Route: Given the shared interests of Russia and Turkey in the construction of the Zangezur route, it is likely that this route

will be implemented in the coming months or years. It is recommended that Iran engage in negotiations and apply pressure on the parties involved, particularly Russia, to limit the scope of this route to cargo and passenger transportation only. Additionally, Iran should work to prevent the establishment of any security-related infrastructure or energy transmission networks along this route in the future.

Keywords: Zangezur, Iran, South Caucasus, National Interests, Balance of Power.

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی و روابط دیپلماتیک ایران در قفقاز جنوبی

مجید استوار^۱

هارمیک نظر^۲

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۴ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.510893.1028

چکیده

یکی از مهم‌ترین مسیرهای حمل و نقل زمینی در منطقه قفقاز، کریدور زنگزور است که جمهوری آذربایجان را از طریق ارمنستان به نخجوان و ترکیه متصل و زمینه را برای ارتباط آسیا، اروپا و خاورمیانه با یکدیگر فراهم می‌سازد. کریدور زنگزور نقطه عطفی در تحولات ژئوپلیتیکی منطقه اوراسیا به شمار می‌آید و بر ترتیبات و معادلات ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک این منطقه اثرگذار است. پرسش اصلی مقاله حاضر این است که کریدور زنگزور چه تأثیری بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی دارد؟ با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی این فرضیه مورد بررسی قرار گرفت که تشکیل کریدور «زنگزور» تأثیرات منفی اقتصادی، سیاسی، ژئوپلیتیکی بر منافع ملی جمهوری اسلامی ایران مانند فقر ژئوپلیتیکی، کاهش قدرت چانه‌زنی نسبت به ترکیه و آذربایجان و تهدید توازن قدرت منطقه‌ای به ضرر ایران در قفقاز جنوبی دارد. بر اساس نظریه توازن قوا، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ایران در مسیر توازن قوا با ترکیه و روسیه در منطقه، می‌بایست نسبت به تثبیت مسیر جایگزین زنگزور و ایجاد کارگروه سه‌جانبه با ترکیه و جمهوری آذربایجان، نهایی سازی مسیر رشت - آستارا برای خنثی سازی انگیزه‌های حمایتی روسیه، احیای نقش توازن‌گر در منطقه قفقاز و جلوگیری از اتحاد ترکیه، آذربایجان و گرجستان برای بی‌اثر کردن مسیرهای ترانزیتی کشورمان اقدام کند و با ایجاد کریدورهای جایگزین، از بازگشت گزینه استفاده از زور برای اشغال استان سیونیک ارمنستان و بازگشایی کریدور زنگزور از این مسیر، ممانعت کرده و بر توافقات اخیر خود با باکو مبنی بر اتصال جمهوری آذربایجان به نخجوان از داخل جمهوری اسلامی ایران تأکید نماید. بنابراین این کریدور می‌تواند باعث تخلیه ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی ایران شود و ایران را از بسیاری از مسیرهای ترانزیتی محروم کند.

واژگان کلیدی: زنگزور، ایران، قفقاز جنوبی، منافع ملی، توازن قوا

۱. استادیار علوم سیاسی واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران (Ostovar@iaurasht.ac.ir) - نویسنده مسئول

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0003-2929-9977>

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، واحد الکترونیک، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0008-2216-8863>

مقدمه

کریدور زنگزور، مفهومی در توصیف یک دالان ترابری است که در صورت اجرا به آذربایجان امکان دسترسی بلا مانع به جمهوری خودمختار نخجوان از طریق استان سیونیک ارمنستان بدون پست‌های بازرسی ارمنستان می‌دهد. اگرچه کریدور زنگزور به عنوان یک طرح در میان کشورهای حوزه قفقاز مطرح است اما زمینه‌ساز مسائلی از حیث ژئوپلیتیک و حدود مرزی و امنیتی برای ایران خواهد بود که باید به آن‌ها توجه داشت.

کریدور زنگزور به عنوان گذرگاهی ضروری و استراتژیک برای روسیه نیز مهم است و مسکو اجرای آن را در راستای استراتژی کلان خود در منطقه می‌بیند. ترکیه نیز که از احیای کریدور زنگزور و تضعیف موقعیت ژئوپلیتیکی ایران نفع می‌برد، خود را در صف طرفداران آذربایجان قرار داده است. اما کریدور زنگزور عملاً هیچ مزیت یا منفعتی برای ایران حاصل نمی‌کند. به همین دلیل از نظر ایران، احداث چنین کریدوری به معنای تخلیه ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی منطقه به نفع ناتو، اسرائیل و ترکیه است که در نهایت ایران از آن متضرر خواهد شد. ایران احداث کریدور زنگزور را حائز آثار منفی برای خود تلقی می‌کند. در مجموع، به‌رغم آنکه ایران از تلاش‌های دو کشور جمهوری آذربایجان و ارمنستان برای برقراری صلح و ثبات حمایت می‌کند؛ اما با تغییر مرزهای جغرافیایی و ژئوپلیتیک منطقه و مسدودسازی مسیرهای

تاریخی و ترانزیتی در قفقاز کاملاً مخالف می‌ورزد.

این مقاله به دنبال این است تا نشان دهد که کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی تأثیر دارد. از آنجا که امکان مطالعه و بررسی تمامی ابعاد تأثیر کریدور زنگزور بر ایران با توجه به محدودیت‌های گوناگون وجود ندارد، در این مقاله تأثیر این کریدور بر منافع ملی ایران مورد مطالعه قرار گرفته است. همچنین از آنجا که بحث این مقاله تأثیر این کریدور بر توازن قوا در منطقه قفقاز است، بخشی جداگانه پیرامون مبحث موازنه قوا ارائه شده و طی آن به اهمیت و تأثیر موازنه قوا بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی پرداخته شده است. در این راستا این پرسش طرح می‌شود که کریدور زنگزور چه تأثیری بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی دارد؟ با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به بررسی این فرضیه می‌پردازیم که تشکیل کریدور «زنگزور» تأثیرات منفی اقتصادی، سیاسی، ژئوپلیتیکی بر منافع ملی جمهوری اسلامی ایران مانند فقر ژئوپلیتیکی، کاهش قدرت چانه‌زنی نسبت به ترکیه و آذربایجان و تهدید توازن قدرت منطقه‌ای به ضرر ایران در قفقاز جنوبی دارد.

از دلایل اهمیت بررسی این موضوع این است که کریدور زنگزور به طور قطع منافع اقتصادی ایران در منطقه قفقاز را تحت تأثیر جدی قرار می‌دهد؛ زیرا مسیرهای ارتباطی جمهوری آذربایجان و نخجوان از طریق خاک ایران را تضعیف می‌کند و در ارتباطات زمینی ایران با ارمنستان اختلال ایجاد می‌کند. لذا ضرورت بررسی مساله زنگزور برای ایران ناشی

از اهمیت ژئوپلیتیکی و اقتصادی آن است، زیرا این منطقه در همسایگی مرز شمالی ایران قرار دارد و هرگونه تغییر در وضعیت آن می‌تواند به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر منافع ایران تأثیر بگذارد. ایران از طریق ارمنستان به کشورهای شمالی از جمله گرجستان، روسیه و اروپا دسترسی دارد، اما ایجاد یک کریدور آذربایجانی می‌تواند این مسیر را محدود کرده یا از بین ببرد. بنابراین بررسی این موضوع و ارائه راهکارهای سیاسی، اقتصادی و ژئوپلیتیکی متناسب با منافع ملی ایران، برای تصمیم‌گیری صحیح دستگاه سیاست خارجی ایران ضروری است.

پیشینه تحقیق

تاکنون پژوهش‌های متفاوتی در باب کریدور زنگزور صورت گرفته است در داخل و یا خارج کشور صورت گرفته است اما تحقیقی که به بررسی دقیق مقوله کریدور زنگزور بر منافع و امنیت ملی ایران متمرکز شود، انجام نشده است. پژوهش حاضر ابعاد متنوعی از ویژگی‌های کریدور زنگزور و تأثیر آن بر منافع و امنیت ملی ایران در قفقاز جنوبی را مورد بحث قرار داده است.

در داخل کشور، عابد گل کرمی و سجاد مصطفی پور در مقاله «دالان زنگزور و آینده موقعیت ژئوپلیتیک ایران» (۱۴۰۳) به واکاوی شکل‌گیری کریدور زنگزور و اثرات آن بر روی ژئوپلیتیک ایران می‌پردازند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، در صورت برتری آذربایجان و تحقق کریدور زنگزور، ضمن تغییر جغرافیایی و ژئوپلیتیک منطقه،

پیامدهای سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای کشور ایران رقم خواهد زد که آینده موقعیت ژئوپلیتیک کشور را تحت تأثیر قرار داده و از مزیت‌های برتری ایران به نفع رقا در منطقه و محیط بین‌الملل می‌کاهد. همچنین علی‌ناصری ابوالفضل شکوری در مقاله «ایران و ژئوپلیتیک دالان زنگزور» (۱۴۰۳) به دنبال بررسی این موضوع هستند که برنامه‌های جمهوری آذربایجان و هم‌پیمانان آن برای ایجاد دالان جدید چه تأثیری بر امنیت ایران دارد؟ داده‌های پژوهش نشان می‌دهند این کشورها به دنبال اهدافی نظیر ایجاد دالان تورانی ناتو و منبع انرژی دائمی هستند و در نهایت این زیاده‌خواهی به محاصره ایران در شمال غرب و از دست دادن یکی از گذرگاه‌ها و شاهراه‌های قدیمی منتهی می‌شود.

رضا دهقانی و علی درزلو در مقاله «کریدور زنگزور و شکل‌گیری نظم ژئوپلیتیک جدید در قفقاز» (۱۴۰۳) نشان دادند که کریدور زنگزور که جمهوری خودمختار نخجوان را به خاک اصلی جمهوری آذربایجان متصل می‌کند، برهم زنده ژئوپلیتیک منطقه قفقاز به نفع آذربایجان و ترکیه است و در عوض ارمنستان و ایران را در تنگنا و تهدید ژئوپلیتیکی قرار می‌دهد. احمد رشیدی در مقاله «کریدور میانی و منافع ایران در قفقاز جنوبی» (۱۴۰۲) نشان می‌دهد ایجاد کریدور زنگزور در خاک ارمنستان، بر پایه برنامه‌های اعلام‌شده از سوی محور جمهوری آذربایجان-ترکیه، می‌تواند توازن منطقه‌ای قدرت را به ضرر ج.ا.ایران تغییر دهد. بنابراین پیشبرد این پروژه تهدیدی امنیتی علیه منافع

ژئوپلیتیک و اقتصادی ج.ا.ایران تلقی می‌شود.

منابع خارج از کشور نیز به این موضوع پرداخته‌اند. مرکز بین‌المللی چند فرهنگی باکو در کتاب «آلبانی بناهای قره‌باغ و زنگزور شرقی» (۲۰۲۴)، درباره تاریخ آذربایجان و میراث مسیحیت آلبانیایی است که یکی از غنی‌ترین بخش‌های آن را تشکیل می‌دهد و گذشته تاریخی آثار آلبانیایی قره‌باغ و زنگزور شرقی که غنی‌ترین نمونه‌های این میراث را در خود جا داده است. علاوه بر این پیوتر گاولیچک و خیال اسکندروف در مقاله کریدور زنگزور به عنوان بخشی از مسیر حمل و نقل جهانی (در پس‌زمینه بازی‌های قدرت در منطقه قفقاز جنوبی) (۲۰۲۳) نشان دادند که بازسازی مسیرهای حمل و نقل تاریخی و ایجاد مسیرهای جدید یکی از اهداف استراتژیک اکثر ایالات در دوران مدرن است. این مقاله در مورد احتمال استفاده از کریدور زنگزور (که در توافقنامه سه‌جانبه به تاریخ ۱۰ نوامبر ۲۰۲۰ ذکر شده است) بحث می‌کند و اهمیت آن را به عنوان یک عنصر جدایی‌ناپذیر از مسیر ترانزیت جهانی برجسته می‌سازد. محمد گلاحمدوف و رامیل حسین در مقاله «کریدور زنگزور به عنوان مرکز حمل و نقل جدید برای ادغام و همکاری در قفقاز جنوبی» (۲۰۲۳) اهمیت اقتصادی کریدور زنگزور قفقاز جنوبی را از نظر دستیابی به صلح بلندمدت، اتصال و یکپارچگی در منطقه و تقویت رشد منطقه‌ای بررسی می‌کنند. این سازمان همچنین ادعا می‌کند که کریدور زنگزور به آشتی و همکاری اقتصادی قفقاز جنوبی در آینده کمک خواهد کرد.

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۲۸۳

پژوهش‌های مربوطه هر کدام از منظر اقتصادی و نظامی و ژئوپلیتیکی به بررسی کریدور زنگزور پرداخته‌اند و پژوهش حاضر در تمایز با این آثار به اهمیت کریدور زنگزور در کنار متغیر منافع ملی ایران به بررسی این دو متغیر می‌پردازد و این امر از جنبه موضوعی و روشی دارای نوآوری است. از جنبه موضوعی دارای نوآوری است زیرا در هیچ کدام از تحقیقات تأثیر کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی بررسی نشده است و از نظر روشی دارای نوآوری است زیرا با استفاده از نظریه توازن قوا به بررسی موضوع می‌پردازد.

مبانی نظری

یکی از اصلی‌ترین تئوری‌های نظم یافتگی در سیاست بین‌الملل، نظریه توازن قوا است که در آن متغیرهایی مانند نقش و شخصیت قدرت‌های اصلی و بزرگ در تشکیل، امتداد و حتی شکست نظم در زندگی اجتماعی جهانی مورد توجه قرار گرفته است. این تئوری بر تأثیر منطق توازن قدرت بر الگوهای اصلی در سیاست بین‌المللی تأکید دارد (چگنی‌زاده، ۱۳۹۲: ۲۲۸).

در نظریه نواقع‌گرایی نیز تئوری موازنه قدرت نقش و اهمیت ویژه‌ای دارد. که این موضوع ناشی از اهمیت قدرت و امنیت در تئوری نواقع‌گرایی است. بر اساس تئوری کنت والتز، اهمیت موازنه قوا ناشی از این امر است که قدرت زیادی در کنترل منازعات و بحران‌های منطقه‌ای دارد. البته «والتز» در ایجاد جنگ و صلح به سرشت انسان و

نقش دولت‌ها نیز تأکید دارد، لیکن نقش اصلی را نوع توازن قدرت و رقابت در میان بازیگران محیط بین‌المللی و منطقه‌ای می‌داند (والترز، ۱۳۸۲: ۸۷)

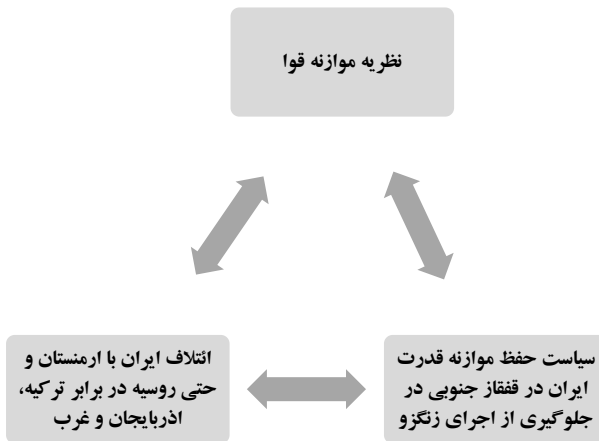
از اصلی‌ترین حوزه تشابه و اشتراک میان واقع‌گرایی کلاسیک و نوواقع‌گرایی، مبحث توازن منطقه‌ای قدرت است. استفاده از ابزارهای گوناگون توسط کشورها، یکی از پیش‌شرط‌ها و نیازهای توازن منطقه‌ای است که این ابزارها دربرگیرنده تاکتیک‌های دفاعی و امنیتی از سوی دولت‌ها در راستای دستیابی به اهداف خود است. توازن منطقه‌ای ضرورت‌هایی را برای دولت‌ها ایجاد می‌کند که در راستای ایجاد و ارتقای ثبات و تعادل در موقعیت‌های رقابت‌آمیز، همکاری‌جویانه و منازعه‌آمیز است. بنابراین برای ایجاد توازن، دولت‌ها اگر رفتاری رقابتی داشته باشند، بر الگوی ثنوری واقع‌گرایی کلاسیک مبتنی است، اگر رویکرد دولت‌ها در راستای ایجاد توازن، همکاری‌جویانه و تأکید بر اتحاد و ائتلاف باشد، رئالیسم تدافعی نظریه‌ای است که قابلیت توضیح این وضع را دارد؛ اما اگر سیاست دولت‌ها در توازن قوا، بر منازعه و انباشت خودیارانه قدرت برای کسب هژمونی باشد، ثنوری رئالیسم تهاجمی در توضیح این وضعیت قابلیت بیشتری دارد (مصلی‌نژاد، ۱۳۹۰: ۱۴۶).

با فرض اینکه سیاست موازنه جمهوری ایران در قفقاز جنوبی اساساً مبتنی بر منافع و ملاحظات ژئوپلیتیکی و اقتصادی است (دهقانی، ۱۳۸۹:

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۲۸۵

۲۱۴)، واکنش ایران به تهدید درک شده از ساخت کریدور زنگزور را می‌توان در قالب یکی از سه گزینه زیر تصور کرد: الف) رئالیسم کلاسیک، جمهوری ایران ممکن است تنها بر سیاست حفظ توازن قوا در منطقه قفقاز جنوبی با تکیه بر توانمندی‌های داخلی خود و افزایش قدرت تمرکز کند. ب) بر اساس مفروضات رئالیسم تدافعی، جمهوری ایران ممکن است به اتحاد با ارمنستان و حتی روسیه در برابر محور جمهوری آذربایجان-ترکیه و حتی غرب روی آورد. ج) ممکن است بر اساس مفروضات رئالیسم تهاجمی، ایران رویکرد درگیری و اقدام نظامی را انتخاب کند که البته بعید به نظر می‌رسد. د) ممکن است جمهوری ایران از ترکیب سه گزینه به طور هم‌زمان یا متوالی برای حفظ یا تغییر توازن منطقه‌ای استفاده کند.

بنابراین احداث کریدور زنگزور و بهره‌برداری از آن در چارچوب طرح بزرگ‌تر کریدور میانی، تهدیدات متعددی را متوجه منافع جمهوری اسلامی در این منطقه می‌کند که می‌تواند موازنه منطقه‌ای را به ضرر ایران تغییر دهد و بر همین اساس است که ایران با احداث کریدور زنگزور در خاک ارمنستان مخالفت می‌کند. اساس این استدلال با مبانی نظریه نئورئالیسم «والت» سازگارتر است.

قفقاز جنوبی در سیاست خارجی ایران

اگرچه قفقاز جنوبی منطقه کوچکی را در نقشه جهان اشغال می‌کند، اما مقیاس توجه به این منطقه بسیار بزرگ‌تر از اندازه جغرافیایی آن است. فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱ اساساً پویایی‌های ژئوپلیتیکی قفقاز جنوبی را تغییر داد زیرا هر یک از کشورهای جانشین به دنبال تعیین منافع ملی و اولویت‌های سیاسی خود بودند (Markedonov, 2017: 134). این منطقه از نظر اهمیت ژئوپلیتیکی و استراتژیک همواره در خط مقدم سیاست خارجی قدرت‌های جهانی قرار داشته است. قدرت‌های سلطه‌گر در طول تاریخ از آن برای اعمال نفوذ خود بر مناطق همسایه استفاده کرده‌اند (Markedonov, 2012: 11). بنابراین قفقاز از لحاظ تاریخی منطقه‌ای با رقابت ژئوپلیتیکی قوی بوده است و چندین قدرت منطقه‌ای و جهانی

نقش کربدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۲۸۷

برای نفوذ بر روی یک گستره جغرافیایی استراتژیک بین دریای خزر و دریای سیاه با هم رقابت می کنند (Meister, 2021: 13).

قفقاز پل ارتباطی قاره آسیا و اروپاست. این منطقه محل تلاقی کشورهای اسلامی و مسیحی به شمار می رود و از منظر فرهنگی - تمدنی نیز سرحدات دو حوزه متفاوت فرهنگ بشری را شکل می دهد، ناتو می تواند از مجرای ترکیه و با استفاده از دالان تورانی و دور زدن مانع ارمنستان، به جمهوری آذربایجان متصل شود و سناریوهای متنوع سیاسی و به ویژه امنیتی را علیه ایران و نفوذ بیشتر در منطقه دنبال کند (ممبینی، ۱۴۰۲: ۸).

بنابراین پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، علی رغم شکل گیری سه کشور مستقل جمهوری آذربایجان، ارمنستان و گرجستان در قفقاز جنوبی، این منطقه کماکان به صورت واحدی یکپارچه در امنیت و منافع همسایگانش از جمله ایران، ترکیه و روسیه و در سیاست بین الملل ایفای نقش می کند. به این ترتیب قفقاز هم زمان در سه سطح متمایز در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مطرح است:

۱. روابط دو جانبه: در این چارچوب ایران بر اساس سیاست همسایگی به گسترش روابط با سه کشور قفقاز جنوبی همت گماشته است. از میان دو کشور جمهوری آذربایجان و ارمنستان که از مزیت مرزهای مشترک با ایران برخوردارند، رابطه با جمهوری آذربایجان به عنوان یک کشور شیعه، با مرزهای طولانی آبی و خاکی از اهمیت زیادی برخوردار است

و ایران هیچ محدودیتی برای گسترش رابطه با این همسایه شمالی خود قائل نیست.

۲. روابط منطقه‌ای: روابط ایران با سه کشور قفقاز از تحولات مهم و رقابت منطقه‌ای تأثیر می‌پذیرد. دایره این رقابت بیش از آنکه به کشورهای قفقاز برگردد، به تأثیر آن بر امنیت و منافع کشورهای پیرامونی مربوط می‌شود. مذهب، قومیت، بحران‌های منطقه مانند قره‌باغ، اوستیا، آبخازیا و چچن به‌علاوه رژیم حقوقی دریای خزر، تجارت، حامل‌های انرژی، مسیرهای انتقال نفت و گاز، شبکه‌های حمل‌ونقل و ترانزیت و خطوط انتقال برق و مخابرات حوزه‌هایی هستند که با وجود اهمیت در روابط دوجانبه، تحت تأثیر سطح منطقه‌ای تحولات قفقاز هستند.

۳. سیاست بین‌الملل: قفقاز پل ارتباطی قاره آسیا و اروپاست. این منطقه محل تلاقی کشورهای اسلامی و مسیحی به شمار می‌رود و از منظر فرهنگی - تمدنی نیز سرحدات دو حوزه متفاوت فرهنگ بشری را شکل می‌دهد. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قفقاز از این ویژگی نیز تأثیر می‌پذیرد. سه رویکرد اسلام‌گرایی، آتلانتیک‌گرایی و اوراسیا‌گرایی و ائتلاف‌هایی که در این قالب شکل می‌گیرند اهمیت این سطح را برای ایران ارتقا داده است (بیگدلی، ۱۳۹۹: ۱-۱۲).

اکنون در موضوعات مربوط به منطقه قفقاز و تغییر مرزها میان آذربایجان و ارمنستان؛ منافع حساس ایران در سطح بسیار بالا و نزدیک

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۲۸۹

به منافع حیاتی تهدید می‌شود. این تحولات ارتباط ایران با منطقه قفقاز را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد به‌ویژه در زمینه ارتباط مواصلاتی و ترانزیتی، ضمن این که میزان همسایگی ایران با یکی از کشورهای قفقاز یعنی ارمنستان را هم به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد البته در پی این اقدامات مجموعه واحدی از کشورها (آذربایجان و ترکیه) به عنوان متحد در مرزهای ایران مستقر می‌شوند و عملاً ترکیه و آذربایجان به یکدیگر متصل می‌شوند؛ بنابراین فعل و انفعالاتی که در قفقاز اتفاق می‌افتد ممکن است ایران را در حصر استراتژیک از ناحیه قفقاز شمالی قرار دهد (به لحاظ مواصلاتی) دوماً امکان شکل‌گیری اتحادها و ائتلاف‌هایی را علیه ایران در این ناحیه امکان‌پذیرتر می‌سازد (شفیعی، ۱۴۰۱: ۲).

ایران روابط خوبی با آذربایجان ندارد و به طور پیوسته در حال بدتر شدن است تا حدی که در هنگام مانورهای نظامی و سرزنش‌های متقابل، از جمله، بر سر مسائل قومی و جامعه قابل توجه قومی آذری در شمال غرب ایران، به شدت بدتر می‌شود. ایران، مشارکت نزدیک آذربایجان و ترکیه و جاه‌طلبی‌های ترکیه برای نفوذ بیشتر ژئوپلیتیکی را با بی‌اعتمادی درک می‌کند. اما ایران روابط خوبی با ارمنستان دارد و آن را برای کریدور شمال-جنوب و شراکت با روسیه و همچنین روابط عمل‌گرایانه با گرجستان مهم می‌داند (Kuzio, 2022: 8).

در حالی که سه قدرت منطقه‌ای سنتی در قفقاز با یکدیگر رقابت

می‌کنند، آن‌ها همچنین ترجیح می‌دهند «بازیگران خارجی» مانند اتحادیه اروپا و ایالات متحده را از آنچه حیاط خلوت خود می‌دانند دورنگه دارند. آن‌ها گهگاه تلاش کرده‌اند برای این منظور قالب‌های منطقه‌ای ایجاد کنند تا کشورها و سازمان‌های غربی را شامل ایالات متحده و اتحادیه اروپا، گروه مینسک و سازمان امنیت و همکاری اروپا تحت الشعاع قرار دهند. پس از جنگ دوم قره‌باغ، آن‌ها این گزاره را به عنوان فرآیند «۳+۳» فرموله کردند، هرچند که در حال حاضر به نظر می‌رسد تا حد زیادی رو به زوال است، هم به دلیل ترجیح ارمنستان برای دورنگه داشتن ترکیه و هم به دلیل بی‌میلی گرجستان برای تعامل با روسیه بدون دخالت شرکای غربی خود (Azizova, 2022: 16).

رویدادهای ژئوپلیتیکی در قفقاز جنوبی را نمی‌توان و نباید تنها از منظر روابط شرق و غرب یا تلاش‌های قدرت‌های منطقه‌ای برای تأمین یا حفظ نفوذ در نظر گرفت. منطقه به معنای واقعی کلمه در تقاطع صحنه‌های مختلف رقابت ژئوپلیتیکی قرار دارد و کشورهای قفقاز جنوبی تا حدودی این تنش‌ها را به روابط دوجانبه خود با بازیگران مختلف وارد کرده‌اند. قابل توجه‌ترین تحول، مبارزه میان اسرائیل و ایران در منطقه وسیع‌تر خاورمیانه است. برای کسانی که منطقه را منحصرراً (و نادرست) از منظر دینی می‌نگرند، ممکن است خلاف واقع به نظر برسد که آذربایجان عمدتاً شیعه مسلمان، پیوندهای بسیار نزدیکی با اسرائیل دارد، در حالی که ارمنستان مسیحی به طور فزاینده‌ای با ایران مسلمان

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۲۹۱

شیعه همکاری می کند. در قفقاز، نگرانی های ژئوپلیتیک، اقتصاد و امنیت بر مذهب به عنوان عوامل کلیدی شکل دهنده سیاست های دولت برتری دارد (Abbasov and Souleimanov, 2022:34).

روابط آذربایجان و اسرائیل حتی قبل از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و مستقیماً پس از آن نزدیک بود و در سال های اخیر به یک مشارکت استراتژیک شامل همکاری نظامی و اطلاعاتی گسترش یافته است. این امر عمدتاً به دلیل تصور مشترک تهدید از ایران و تمایل مشترک برای مهار نفوذ ایران است (Goldenstein, 2020: 21).

ایران نیز به نوبه خود، همکاری نزدیک آذربایجان و اسرائیل را تهدیدی برای امنیت خود می داند و ارمنستان را شریک ارزشمندی می داند، حتی اگر در طول جنگ دوم قره باغ بی طرف بماند. ارمنستان و ایران انرژی را با هم مبادله می کنند و ایران گاز طبیعی ارمنستان را تأمین می کند و ارمنستان آن را به برق در نیروگاه های حرارتی خود تبدیل می سازد و به ایران باز می فروشد. با توجه به تلاش های ارمنستان برای کمتر شدن وابستگی به انرژی روسیه، دو کشور اخیراً توافق کردند که حجم گاز صادراتی ایران به ارمنستان را دو برابر کنند. ایران به ویژه نگران است که گشایش یک ارتباط مستقیم بین آذربایجان و نخجوان، اهرم فشار خود بر آذربایجان را که در حال حاضر مجبور است برای صادرات به خاک ایران تکیه کند، کاهش دهد. ایران همچنین نگران است که «کریدور زنگزور» از طریق جنوب ارمنستان می تواند منافع ایران

برای حفظ کریدور شمال-جنوب به ارمنستان و فدراسیون روسیه را بیشتر به خطر بیندازد. به خصوص عامل دوم به دلیل روابط امنیتی روسیه و ایران که به سرعت در حال توسعه است، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

تأثیر کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران

دالان زنگزور یک دالان حمل و نقل است که در صورت اجرا، به آذربایجان دسترسی بلامانع به جمهوری خودمختار نخجوان از طریق استان سیونیک ارمنستان را می‌دهد. این کار باعث قطع دائم مرزهای ایران و ارمنستان می‌شود. بنابراین زنگزور را می‌توان دالانی ژئوپلیتیک دانست که استان آذربایجان شرقی در ایران را از مسیر ترانزیت ترکیه به باکو حذف می‌کند.

ایجاد کریدور زنگزور بر کاهش اهمیت ژئوپلیتیکی ایران در سطح منطقه تأثیرگذار خواهد بود و افتتاح چنین دالانی اگرچه مزیت‌های ارتباطی زیادی برای ترکیه و کشورهای تُرک آسیای میانه و قفقاز خواهد داشت اما اهمیت ارتباطی و ژئوپلیتیکی ایران را برای ترکیه و جمهوری آذربایجان را تحت تأثیر قرار خواهد داد. از سوی دیگر عبور کریدور شرق-غرب از منطقه زنگزور که پیش‌بینی می‌شود چین را به اروپا متصل نماید نیز مزیت‌های ژئواستراتژیک ایران را نه تنها در منطقه بلکه در سطح جهانی با چالش مواجه خواهد کرد (سلیمی، ۱۴۰۳: ۴).

اگر این کریدور به عنوان یک مسیر حمل و نقل فعال‌سازی شود، می‌تواند ایران را از بخشی از این مسیرهای تجاری محروم کند و از نقش

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۲۹۳

استراتژیک ایران در ترانزیت کالا در منطقه کاسته شود. در رابطه با مسائل امنیتی و تغییرات ژئوپلیتیکی نیز ایجاد و تقویت کریدور زنگزور می تواند به تقویت نقش ترکیه و جمهوری آذربایجان در منطقه منجر شود. این امر ممکن است توازن قدرت در قفقاز جنوبی را به ضرر ایران دچار تغییراتی کند، چراکه ایران همواره به عنوان یکی از بازیگران کلیدی در این منطقه به دنبال حفظ نفوذ و جلوگیری از گسترش نفوذ رقبای منطقه‌ای خود، به‌ویژه ترکیه و اسرائیل بوده است. اگر کریدور زنگزور به عنوان یک مسیر ترانزیتی اصلی بین آذربایجان و نخجوان به ترکیه فعال شود، ایران ممکن است بخشی از درآمدهای ترانزیتی خود را از دست بدهد (روشنی، ۱۴۰۳: ۱).

جمهوری اسلامی ایران باید نقش توازن‌گر خود در منطقه قفقاز را احیا کرده و ضمن جلوگیری از اتحاد ترکیه، آذربایجان و گرجستان برای بی‌اثر کردن مسیرهای ترانزیتی کشورمان و ایجاد کریدورهای جایگزین، از بازگشت گزینه استفاده از زور برای اشغال استان سیونیک ارمنستان و بازگشایی کریدور زنگزور از این مسیر، جلوگیری و بر توافقات اخیر خود با باکو مبنی بر اتصال جمهوری آذربایجان به نخجوان از داخل جمهوری اسلامی ایران تأکید کند (مظاهری، ۱۴۰۲: ۸).

جمهوری اسلامی ایران به واسطه برخورداری از روابط حسنه با هر دو کشور روسیه و ارمنستان، می‌تواند به عنوان یک میانجی در روابط آن‌ها وارد شود و ضمن امتیازگیری از هر دو طرف برای رعایت

ملاحظات و منافع کشور در بحث کریدورها و ائتلاف‌های منطقه‌ای، مانع تیره‌تر شدن روابط آن‌ها، تمایل دولت ارمنستان به بازی در زمین کشورهای غربی و باز شدن پای این کشورها و ناتو به منطقه قفقاز شود.

تأثیرات منفی اقتصادی، سیاسی، ژئوپلیتیکی زنگزور بر منافع ملی جمهوری اسلامی ایران

با ایجاد این کریدور و نیز محروم شدن ایران از دسترسی به مسیر ترانزیتی جمهوری ارمنستان، کشورمان از مزایای بسیار مهم جغرافیایی و ژئوپلیتیک محروم می‌شود و دسترسی آن به اروپا مختل خواهد شد. با ایجاد این کریدور، هم ایران دیگر مهم‌ترین مسیر اتصال آذربایجان به نخجوان نخواهد بود و هم زمینه حذف ایران از مسیرهای ترانزیت چین به اروپا و آسیا در قالب ابتکار عمل کمربند و جاده، کنار گذاشتن ایران از مسیرهای انتقال انرژی و خط لوله‌های گاز صادراتی و بی‌اثر شدن کریدور شمال - جنوب از بندر چابهار به شمال غرب ایران فراهم می‌شود که ایران را از میلیاردها دلار درآمد سالانه، محروم و رشد و توسعه اقتصادی کشور را کند خواهد کرد (موحدیان، ۱۴۰۰: ۴).

این کریدور می‌تواند راه‌های حمل و نقل ارمنستان به ایران را که از منطقه سیونیک نیز می‌گذرد، با مشکل مواجه کند. ایروان در این زمینه توسط تهران حمایت می‌شود. ایران نمی‌خواهد ارمنستان را به‌عنوان دروازه روسیه و اتحادیه اقتصادی اوراسیا از دست بدهد یا نفوذ آن را به‌عنوان اصلی‌ترین ارتباط میان منطقه نخجوان و سرزمین اصلی

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۲۹۵

آذربایجان، یا ادامه پل بین ترکیه و آسیای مرکزی کاهش دهد. ایران نیز توسط غرب حمایت می‌شود، که ترجیح می‌دهد چنین پیوند ارتباطی مهمی را به روسیه تحویل ندهد (Zolyan, ۲۰۲۲: ۲۴).

با احداث کریدور زنگزور میان آذربایجان و منطقه نخجوان، مرز دائمی ایران با ارمنستان قطع می‌شود. بر همین اساس، مساله زنگزور برای ایران اهمیت ژئوپلیتیکی و اقتصادی دارد، زیرا این منطقه در همسایگی مرز شمالی ایران قرار دارد و هرگونه تغییر در وضعیت آن می‌تواند به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر منافع ایران تأثیر بگذارد. ایران از طریق ارمنستان به کشورهای شمالی از جمله گرجستان، روسیه و اروپا دسترسی دارد، اما ایجاد یک کریدور آذربایجانی می‌تواند این مسیر را محدود کرده یا از بین ببرد. ایران اجرای کریدور زنگزور را برخلاف مصالح و منافع ملی خود می‌داند و اجرای این کریدور تأثیرات عمده‌ای بر روابط اقتصادی، امنیتی، و ژئوپلیتیکی ایران در قفقاز جنوبی خواهد داشت. در این میان، ایجاد دالان زنگزور می‌تواند باعث کاهش تردد کالا و خدمات از طریق ایران شود. یکی از مسیرهای اصلی ترانزیت کالا بین آسیای مرکزی و اروپا از ایران می‌گذرد و دالان زنگزور می‌تواند این مسیر را به چالش بکشد و کاهش درآمدهای ترانزیتی ایران و در نتیجه زیان اقتصادی کشور را به دنبال دارد (حسینی، ۱۴۰۳: ۲).

پیوندهای تاریخی، فرهنگی و تعاملات ژئوپلیتیک ایران با قفقاز جنوبی نشان‌دهنده رابطه عمیق و دیرینه این کشور با منطقه است. از منظر تهران،

روابط با جمهوری آذربایجان به واسطه اشتراکات مذهبی (مذهب شیعه) و پیوندهای فرهنگی نزدیک تقویت می‌شود که حضور جمعیت قابل توجه آذری‌های قومی در ایران شاهد این امر است. همچنین، ادغام تاریخی ارمنه در جامعه ایران نیز بر این روابط منطقه‌ای افزوده است. پس از جنگ دوم قره‌باغ، روابط ایران با ترکیه در قفقاز جنوبی تغییرات چشمگیری را تجربه کرده است، به طوری که نفوذ نسبی تهران در مقایسه با رقیب دیرینه‌اش، ترکیه، کاهش یافته است. توافقات پسا جنگ که با میانجی‌گری روسیه بین باکو و ایروان به دست آمد، از تغییر نظم منطقه‌ای حکایت دارد که دیگر تحت سلطه کامل روسیه نیست. این تحول به سوی یک نظم چندقطبی تر در حال پیشروی است، جایی که محور ترکیه-آذربایجان نقش برجسته‌تری ایفا می‌کند و جایگاه سنتی ایران در منطقه را به چالش می‌کشد. نظم قدیمی مانع از نفوذ قدرت‌های غربی و مهار ترکیه در منطقه می‌شد، اما ظهور نظم جدید پس از جنگ، ایران را با تهدیدهای جدید ژئوپلیتیکی مواجه کرده است (Azizi, 2023: 24).

ایجاد کریدور زنگزور می‌تواند تهدیدی برای امنیت منطقه‌ای ایران باشد. با حذف مرز میان ایران و ارمنستان، موقعیت ژئوپلیتیکی ایران در قفقاز تضعیف می‌شود و نقش ایران در روابط تجاری و ترانزیتی منطقه کاهش می‌یابد. این مساله می‌تواند موجب افزایش نفوذ ترکیه و جمهوری آذربایجان در قفقاز و کاهش قدرت تأثیرگذاری ایران در این

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۲۹۷

منطقه شود. در عین حال، حمایت روسیه از این کریدور می‌تواند به تنش‌هایی میان ایران و روسیه منجر شود، زیرا ایران این اقدام را تهدیدی علیه منافع خود می‌داند.

تهدید توازن قدرت منطقه‌ای به ضرر ایران در قفقاز جنوبی
کریدور زنگزور موجب تهدید توازن منطقه‌ای ایران در چهار جنبه می‌شود که عبارت‌اند از:

۱- کاهش قدرت چانه‌زنی ایران نسبت به ترکیه

کشور ترکیه از سال ۱۹۹۱، استراتژی عثمانی را اجرا و جناح‌های گوناگون فرهنگی، اقتصادی و دیپلماتیک در سیاست خارجی فعال و نهادینه‌سازی کرد و از آن زمان یکی از اصلی‌ترین بازیگران ژئواکونومیک و ژئوکالچر در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی شده است. مجموعه اهداف این کشور که شامل ارتقای وضعیت ژئواکونومیک و ژئوپلیتیکی خود، ثبت کردن و تداوم در مسیر قطب چین و قدرت‌های غربی شدن، توسعه قدرت چانه‌زنی خود در مقابل روسیه و امکان کسب امتیاز از این کشور در سوریه و در منطقه اوراسیا است، در عصر حاضر تلاش می‌کند تا به یک بازیگر مهم ژئوپلیتیک در منطقه به وسیله دفاع و پشتیبانی از زنگزور تبدیل شود. تاکنون بیشترین حجم تجارت خود را این کشور با کشورهای آسیای میانه از طریق مسیر ایران انجام داده است و عادی است که در صورت احیای مسیر زنگزور

از این مسیر بیشتر از مسیر ایران برای تجارت با آسیای میانه استفاده می‌شود و این امر منجر به کاهش اهرم فشار و قدرت چانه‌زنی ایران در برابر ترکیه خواهد شد (سلیمانی، ۱۴۰۱: ۸).

۲- کاهش قدرت چانه‌زنی ایران نسبت به جمهوری آذربایجان

در دهه ۱۹۲۰ طبق تقسیمات جغرافیایی استالین، منطقه برونگان نخجوان تحت حاکمیت جمهوری آذربایجان و در محدوده جغرافیایی ارمنستان قرار گرفت. موضوع ارتباط با منطقه برونگان با فروپاشی شوروی و شروع جنگ قره‌باغ، تبدیل به یکی از مشکلات روابط خارجی جمهوری آذربایجان شد. جمهوری اسلامی ایران با اجرای سیاست حسن هم‌جواری و روابط دوستانه با همسایگان خود تاکنون مسیر ارتباطی نخجوان و جمهوری آذربایجان را ایجاد کرده است. در وضعیت کنونی در صورت احیای مسیر ریلی و جاده‌ای زنگزور، جمهوری آذربایجان از این مسیر برای ارتباط با منطقه برونگان خود استفاده خواهد کرد. و این وضعیت باعث کاهش ابزار و اهرم استراتژیک ایران در برابر جمهوری آذربایجان می‌شود (مشفق، ۱۴۰۱: ۴۳).

۳- افزایش حضور ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی روسیه

به چند دلیل احیای کریدور زنگزور به نفع روسیه است. اول اینکه حضور نیروهای روسی در خط مرزی سیونیک-ایران که کنترل این

مسیر برای آن‌ها در نظر گرفته شده است، می‌تواند به معنای تکمیل کمربند امنیتی کشور در برابر نفوذ غرب، افزایش اهرم این کشور علیه ارمنستان، ترکیه و جمهوری آذربایجان به دلیل کنترل این مسیر توسط نیروهای این کشور باشد. این عوامل خود باعث افزایش نفوذ ژئوپلیتیک روسیه در قفقاز جنوبی و کاهش نفوذ عوامل امنیتی غرب مانند ناتو در منطقه می‌شود؛ اما با توجه به غیر قابل پیش‌بینی بودن مسیر تحولات سیاسی و امنیت بین‌المللی، تهدیدی برای امنیت ملی ایران در میان‌مدت و بلندمدت تلقی می‌شود، زیرا برای اولین بار از زمان فروپاشی کشور مرزی روسیه، نیروهای مرزی روسیه در اتحاد جماهیر شوروی خواهند بود (مشفق، ۱۴۰۱: ۴۹). افزایش وزن ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک روسیه در نتیجه اجرای این طرح، فرصت‌ها و چالش‌های خاص خود را دارد. اگرچه از یک‌سو به عنوان سپری در برابر نفوذ غرب عمل می‌کند، اما از سوی دیگر محدودیت‌هایی را برای گسترش تعاملات سیاسی و اقتصادی ایران با کشورهای منطقه ایجاد می‌کند.

۴- زمینه‌ساز احیای مسیر قدیم نخجوان-جلفا-تبریز

در سال‌های اخیر به علت تکمیل نشدن خط ریلی رشت-آستارا به علت‌های قانونی و مالی از کریدور شمال-جنوب آن‌طور که باید استفاده نمی‌شد. بازگشایی مجدد مسیر زنگزور این فرصت را برای ایران ایجاد می‌کند تا علاوه بر فعال‌سازی خط ریلی قدیمی تبریز-نخجوان، ظرفیت‌های بهره‌برداری کریدور شمال - جنوب را گسترش دهد

فرصت‌ها و راهکارهای ایران در برابر کریدور زنگزور

کریدورهای اقتصادی عوامل اقتصادی را در امتداد یک جغرافیای مشخص به هم متصل می‌کنند. آن‌ها از طریق ایجاد زیرساخت‌هایی مانند راه‌آهن یا خطوط لوله ارتباطات مهمی را بین هاب‌های اقتصادی که معمولاً در مناظر شهری متمرکز هستند، فراهم می‌نمایند و با کاهش موانع تجاری، افزایش حجم تجارت، و تقویت توسعه اقتصادی، همکاری و رشد را در میان کشورهای مجاور ارتقا می‌بخشند. کریدورهای اقتصادی می‌توانند برای جذب سرمایه‌گذاری‌های جدید، تقویت تولید کشاورزی، دسترسی آزاد به منابع طبیعی و تسهیل صادرات آن‌ها به بازارهای جهانی طراحی شوند (Alkaramov,2023: 4602).

کریدور زنگزور به‌عنوان یک مسیر ترابری مطرح شده که در صورت اجرا، به آذربایجان اجازه می‌دهد بدون نیاز به پست‌های بازرسی ارمنستان، به جمهوری خودمختار نخجوان دسترسی داشته باشد. این پروژه که از سال ۲۰۲۰ و پس از پایان جنگ قره‌باغ توسط آذربایجان و ترکیه ترویج شده است، باعث قطع مرزهای ایران و ارمنستان و حذف استان آذربایجان شرقی از مسیر ترانزیت ترکیه به باکو می‌شود. ارمنستان به‌طور پیوسته با این کریدور مخالفت کرده و آن را برخلاف مفاد بیانیه آتش‌بس سه‌جانبه می‌داند (Emerging Europe,2021: 1). برخی ناظران کریدور زنگزور را برنامه‌ای پان‌ترکیستی می‌دانند و برخی دیگر به‌عنوان

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۳۰۱

راه‌حلی برای رفع محاصره‌های منطقه‌ای به آن نگاه می‌کنند (JAMnews, 2021: 54).

کریدور زنگزور به عنوان یک پروژه ژئوپلیتیکی که اروپا را از طریق مسیر جمهوری آذربایجان-ترکیه به آسیای مرکزی و چین متصل می‌کند مورد انتقاداتی قرار گرفته و نگرانی‌های را به وجود آورده است. زیرا کریدور زنگزور قصد دارد به آذربایجان دسترسی نامحدود به منطقه نخجوان خود بدون هیچ پست بازرسی ارمنی را بدهد (MEE correspondent, 2024: 4). در این راستا ایران که روابط قوی با ارمنستان دارد، نمی‌خواهد شاهد عملیاتی شدن کریدور زنگزور باشد. در نتیجه، تهران نگران نزدیکی احتمالی ارمنستان، آذربایجان و ترکیه است و ارتباط زمینی ترکیه با آذربایجان و گشودن آن به آسیای مرکزی از طریق آذربایجان را تهدیدی برای وحدت ملی و تمامیت ارضی خود می‌داند. همچنین ایران معتقد است اسرائیل از این کریدور برای آسیب‌پذیر کردن ایران در مرزهای شمالی و منزوی کردن آن از قفقاز جنوبی استفاده خواهد کرد. تحلیلگران ایرانی این مسیر را «کریدور تورانی ناتو» می‌نامند و معتقدند که اسرائیل، ترکیه و برخی کشورهای ناتو برای اهداف نظامی و امنیتی برای تحکیم اتحاد ترک‌ها علیه ایران و روسیه از آن استفاده می‌کنند (Tashjian, 2024: 15).

البته در این میان مساله مهم این است که تهران قصد دارد کریدور دریای سیاه-خلیج فارس را که از ارمنستان می‌گذرد به کریدور حمل و

نقل بین‌المللی شمال-جنوب که از آذربایجان می‌گذرد، متصل نماید. برای دستیابی به این هدف، ایران نیاز به دسترسی مستقیم راه آهن به ارمنستان از طریق نخجوان دارد. در غیر این صورت، به دلیل توپوگرافی بسیار دشوار، داشتن راه آهن مستقیم با ارمنستان بسیار هزینه‌بر است. برای گریز از این مشکل ایران به عنوان جایگزینی برای زنگزور، پیشنهاد بهبود «کریدور ارس»، مسیری که آذربایجان را به نخجوان متصل می‌کند، دارد. ایران با بهبود کریدور ارس پیش‌بینی می‌کند که نه تنها آذربایجان بلکه سایر کشورها نیز بتوانند از این مسیر استفاده نمایند. این کریدور به طور بالقوه می‌تواند بخشی از یک گذرگاه گسترده‌تر شرق به غرب یا کریدور میانی شود که از روسیه و چین شروع می‌شود، از آسیای مرکزی، قفقاز، ایران و ترکیه می‌گذرد و تا اروپای شرقی و بریتانیا امتداد می‌یابد (TRT World, 2021: 2).

البته ایالات متحده آمریکا با پروژه کریدور ارس مخالف است زیرا نگران آن است که ایران از این ابزار در جهت منافع ایدئولوژیک خود سوءاستفاده نماید، از این رو خواستار تقویت کریدور زنگزور است. آمریکا معتقد است کشورهای آسیای مرکزی که از طریق روسیه یا چین در حال تجارت با جهان خارج هستند به عنوان جایگزین، باید از طریق آذربایجان تجارت نمایند و جاده‌ای که از طریق آذربایجان و ارمنستان می‌گذرد، می‌تواند جایگزین بسیار بزرگ‌تری برای مسیرهای موجود از

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۳۰۳

گرجستان و سایر نقاط باشد (Brunner, 2013: 18).

با توجه به مجموع مباحثی که شرح آن رفت اما ایران امتیازات و پتانسیل‌های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی قوی نسبت به سایر مناطق دارد که می‌تواند تهدید را به فرصت تبدیل نماید. ایران با توجه به ظرفیت‌های مناسب زیرساختی در بخش‌های حمل و نقل، بندرها، فرودگاه، لجستیک، پایانه‌های ترانزیتی، و مناطق آزاد تجاری در سه استان شمالی ایران (گیلان، مازندران و گلستان) ضمن مجاورت سرزمینی ایران با دریای کاسپین، خلیج فارس و دریای عمان - یعنی کانون‌های امتیاز گیری از برنامه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی-تجاری در سطوح جهانی- می‌تواند شاخه‌ای از کریدور زنگزور را برای پیوند زمینی با ترکمنستان، افغانستان و چین در این سه استان ایجاد نماید.

در این میان، ایران با استفاده از توانمندی‌ها و شرایط تجاری شهرهای مرزی شمال ایران (آستارا، بندر انزلی، رشت، رامسر، نوشهر، بابل، ساری، قائم شهر، بندر ترکمن، گرگان و...) در کنار تلاشی که باید در جهت برنامه‌ریزی توسعه این مناطق بر اساس موقعیت خاص ژئواکونومیکی آن در طول برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت انجام دهد. همچنین ارزش‌های مشترک مذهبی و فرهنگی می‌تواند فضای تنش آلود امنیتی کنونی را تبدیل به مشارکت و تعاملات سازنده اقتصادی-تجاری با همسایگان (ترکمنستان-افغانستان) و سایر کشورهای منطقه کند. چنین ارتباط ترانزیتی یک شاهراه برای اتصال

کریدورهای از جمله کریدور جنوبی، کریدور حمل و نقل اروپا-قفقاز-آسیا «تراسیکا»، شبکه بزرگراه آسیایی، راه آهن پنج ملت، کریدور شمال-جنوب است که مشخصاً کشورهای جنوب و جنوب شرق آسیا را از طریق پاکستان و افغانستان و ایران به اروپا پیوند می‌زند.

با توجه به این نکته که کریدور زنگزور می‌تواند به عنوان بخشی از کریدور حمل و نقل بین‌المللی شمال-جنوب عمل کند، همچنین دیدگاه مثبت ناتو و روسیه در مورد باز کردن این کریدور، ایران تحت شرایط پیش رو توان تبدیل شدن به یک شاهراه تجاری اصلی در منطقه اوراسیا را دارد و می‌تواند پیونددهنده کریدورها در این منطقه باشد.

ایران با گشایش احتمالی کریدور زنگزور به شدت مخالف است و موضع‌گیری روس‌ها در این باره را خلاف ثبات منطقه و منافع استراتژیک می‌داند. این پروژه بخشی از تلاش‌های گسترده‌تر ترکیه و آذربایجان برای تحت تأثیر قرار دادن قدرت ایران در قفقاز جنوبی است (نفیسی، ۱۴۰۳: ۵).

راهبردهای پیش روی جمهوری اسلامی ایران در قبال کریدور زنگزور نیازمند استفاده از ابزارهای حقوق بین‌الملل و دیپلماسی حقوقی برای حفاظت از منافع ملی است. یکی از راهبردهای کلیدی استفاده از مکانیسم‌های حقوقی بین‌المللی است. ایران می‌تواند با ارجاع به نهادهایی مانند دیوان بین‌المللی دادگستری از این ابزار برای دفاع از حقوق خود در برابر تلاش‌های احتمالی برای ایجاد این کریدور استفاده کند. دیوان

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۳۰۵

بین‌المللی دادگستری، به‌عنوان عالی‌ترین نهاد قضایی سازمان ملل، می‌تواند با بررسی ادعاهای ایران مبنی بر نقض حاکمیت ارضی و حقوق ترانزیتی، این موضوع را مورد قضاوت قرار دهد. همچنین، ایران می‌تواند به کنوانسیون‌های بین‌المللی حمل‌ونقل و تجارت، مانند کنوانسیون حمل‌ونقل جاده‌ای ۱۹۷۵ یا کنوانسیون حقوق دریاهای ۱۹۸۲، توسل جوید تا حقوق خود را در این زمینه تثبیت کند و از عبور بدون نظارت یا ایجاد کریدوری که به منافع ترانزیتی ایران لطمه می‌زند، جلوگیری کند. راهبرد دوم، دیپلماسی حقوقی چندجانبه است. ایران می‌تواند با همکاری با سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل، سازمان همکاری‌های اقتصادی^۱ و سازمان امنیت و همکاری اروپا^۲ به جلوگیری از ایجاد کریدوری که منافع ایران را تهدید می‌کند، بپردازد. همکاری با این نهادها می‌تواند باعث تقویت موضع حقوقی ایران و تضعیف تلاش‌های یک‌جانبه جمهوری آذربایجان برای ایجاد این کریدور شود. در همین راستا، ایران باید با قدرت‌های منطقه‌ای مانند روسیه، چین، و هند نیز همکاری کند.

راهبرد سوم استفاده از معاهدات و توافقات دوجانبه است. ایران می‌تواند به معاهدات مرزی و اقتصادی خود با ارمنستان استناد کند تا از حفظ حاکمیت و حقوق ترانزیتی‌اش اطمینان حاصل کند. این معاهدات

۱- TIR

۲- ECO

۳- OSCE

می‌توانند به‌عنوان سندی قانونی در مقابل ایجاد کریدوری که به حاکمیت و مرزهای ایران آسیب می‌زند، به کار گرفته شوند. علاوه بر این، ایران می‌تواند با مذاکره با جمهوری آذربایجان و ارمنستان به دنبال راه‌حلی باشد که در عین حفاظت از منافع خود، از افزایش تنش‌ها در منطقه جلوگیری کند. این مذاکرات باید بر مبنای احترام به حاکمیت و مرزهای بین‌المللی و در چارچوب قواعد حقوق بین‌الملل انجام شود.

ایران در پیگیری راهبردهای حقوقی خود در برابر کریدور زنگزور با چندین چالش مواجه خواهد شد. نخست، یکی از چالش‌های اصلی استفاده از مکانیسم‌های بین‌المللی حقوقی مانند دیوان بین‌المللی دادگستری است که ممکن است طولانی و زمان‌بر باشد و نیاز به مستندات قوی حقوقی دارد. همچنین، نهادهای بین‌المللی ممکن است تحت تأثیر بازیگران قدرتمند جهانی قرار گیرند و تصمیماتی اتخاذ کنند که به نفع ایران نباشد. از سوی دیگر، جمهوری آذربایجان با حمایت ترکیه سیاستی فعالانه برای ایجاد کریدور زنگزور دارد که از طریق روابط نزدیک دیپلماتیک و اقتصادی با دیگر کشورها مانند رژیم صهیونیستی و قدرت‌های غربی تقویت می‌شود.

بازیگران بین‌المللی مانند روسیه، ترکیه و آذربایجان نیز تأثیر قابل توجهی بر وضعیت منطقه دارند. روسیه به‌عنوان یک میانجی و ناظر اصلی آتش‌بس، به دنبال حفظ نفوذ خود در قفقاز است، در حالی که ترکیه و آذربایجان در تلاش‌اند تا نقش بیشتری در تحولات منطقه‌ای

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۳۰۷

ایفا کنند، که این امر ممکن است موازنه قدرت را به نفع جمهوری آذربایجان تغییر دهد و مانع تحقق منافع ایران شود.

نتیجه گیری

کریدور زنگزور را نباید تنها به عنوان مساله‌ای در روابط جمهوری آذربایجان و ارمنستان دانست؛ بلکه احداث این کریدور خطرات جدی برای منافع، امنیت ملی و حتی تمامیت ارضی ایران دارد. با ایجاد این کریدور که موجب از بین رفتن مرز ایران و ارمنستان می‌شود، دسترسی ایران به اروپا منوط به اجازه ترکیه و جمهوری آذربایجان می‌شود و همچنین با از بین رفتن همسایگی ایران با ارمنستان، مزیت گازی ایران برای ترکیه از بین می‌رود و جمهوری آذربایجان راحت‌تر و سریع‌تر گازش را به ترکیه صادر می‌کند و این چنین ایران در تنگنای ژئواستراتژیک قرار می‌گیرد و از اهمیت ژئوپلیتیک ایران کاسته می‌شود. با همسایه شدن باکو و ترکیه توان نظامی این دو کشور یکی می‌شود و همین موجب تقویت مواضع و کنشگری‌های ایران‌ستیزانه هر دو کشور می‌شود. کریدور زنگزور بخشی از پازل ترکیه برای اتصال به آسیای مرکزی و از آنجا به چین است که باعث می‌شود ترکیه در طرح راه ابریشم نوین چینی‌ها به فعال‌ترین بازیگر تبدیل شود و در نتیجه ترکیه و جمهوری آذربایجان با ایجاد کریدور زنگزور باعث حذف ایران از این پروژه می‌شوند.

از آنجا که قفقاز جنوبی در دکترین سیاست خارجی روسیه به عنوان

«خارج نزدیک» معرفی شده بود، در نهایت تمامی تحولاتی که در قفقاز جنوبی رخ می‌دهد توسط این کشور کنترل خواهد شد و همین باعث شد تا قفقاز جنوبی به زمین بازی روسیه، ترکیه و در چند سال اخیر نیز اسرائیل تبدیل شود. به دلیل روابط نزدیک با روسیه، تصمیم‌گیری و بازیگری ایران جهت حل مساله کریدور زنگزور سخت و دشوارتر از گذشته شده است. اما برای اینکه بتوانیم با سیاست‌های جمهوری آذربایجان و ترکیه مقابله کنیم، باید تلاش کنیم تا روابط خود را با کشورهای قدرتمند جهانی و منطقه‌ای بهبود ببخشیم تا در عرصه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای جایگاه و وزن خود را بالا ببریم.

راهکارهای ایران باید با تنش‌زدایی و با هدف جبران دور ماندن از آذربایجان و تقویت حضور خود در قفقاز جنوبی حتماً باید ایجابی و با اولویت اقتصادی و تبدیل پیوند ژئوپلیتیکی به ادغام اقتصادی با این کشورها باشد. در همین راستا به هر صورتی که امکان‌پذیر باشد با اعتمادسازی و به دور از اسلام‌هراسی و ایران‌هراسی از جهات حمل‌ونقلی و انرژی، ایران و کشورهای پیرامونش را به یکدیگر متصل کند. فرصت‌های سهل و ارزان برای کشورهای همسایه جهت استفاده از مسیرهای ترانزیتی ایجاد کند تا همواره به عنوان مسیرهای اصلی و جایگزین مدنظر این کشورها باشد.

عملیاتی شدن مدل ۳+۳ در قفقاز جنوبی و تأسیس کمیسیون‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و امنیتی و ایجاد کمیته‌های ذی‌ربط

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۳۰۹

در ذیل آن‌ها از جمله کمیته‌های حمل و نقل و ارتباطات، انرژی و تجارت ذیل کمیسیون اقتصادی و تدوین و اجرای پروژه‌های مختلف می‌تواند در راستای ادغام بیشتر این کشورها با یکدیگر موجبات توسعه اقتصادی و تقویت مناسبات سیاسی و فرهنگی آن‌ها و ارتقای ضریب امنیتی منطقه و تقویت اعتماد و همکاری‌های متقابل سودمند و کاهش دخالت کشورهای فرا منطقه‌ای را فراهم کند.

یک راه‌حل نهایی برای تحقق منافع ملی ایران وجود دارد. در صورتی که آذربایجان و ترکیه بر سر اجرای کریدور زنگزور با ارمنستان به نتیجه نرسند، ایران می‌تواند مداخله کند و بپذیرد بخشی از این کریدور از خاک کشور ما عبور کند. این سناریو به مراتب بهتر از درگیری نظامی بین ارمنستان و آذربایجان و در نهایت استیلاي آذربایجان بر زنگزور است. در صورت تحقق چنین طرحی، ساخت این کریدور نه تنها به ضرر منافع ملی ایران نخواهد بود، بلکه غرب و همسایگان شمالی ایران را بیش از حالت فعلی به ایران وابسته خواهد کرد.

راهکارهای زیر برای استفاده از فرصت‌ها و مدیریت چالش‌ها در راستای تأمین امنیت اقتصادی ایران پیشنهاد می‌شود:

- تثبیت مسیر جایگزین زنگزور و تشکیل کارگروه سه‌جانبه با ترکیه و جمهوری آذربایجان برای هماهنگی سیاست‌ها و متقاعد کردن دو کشور: ایران طرح احداث پل بر روی رودخانه

ارس را برای اتصال آذربایجان به نخجوان به عنوان مسیر جایگزین زنگرور به جمهوری آذربایجان پیشنهاد کرده است، اما جمهوری آذربایجان این مسیر را موقتی و محدود تا پایان جنگ اوکراین می‌داند. ایران با تشکیل کارگروه سه‌جانبه با ترکیه و جمهوری آذربایجان می‌تواند ضمن متقاعد کردن سیاستمداران دو کشور، تضمین و پایداری استفاده از این مسیر را به دو کشور تضمین کند.

- نهایی شدن مسیر رشت-آستارا برای خنثی‌سازی انگیزه‌های حمایتی روسیه: یکی از انگیزه‌های حمایتی روسیه از مسیر زنگرور بدون توجه به تحریم‌های اروپا و مشکلاتی که برای مسیرهای شمالی روسیه ایجاد می‌کند، تأخیر در تکمیل زیرساخت‌های راه‌آهن رشت-آستارا است. بنابراین فوریت تکمیل این زیرساخت برای فعال‌تر کردن کریدور شمال-جنوب توصیه می‌شود.

- شرطی کردن اجرای مسیر زنگرور: با توجه به منافع مشترک روسیه و ترکیه در اجرای مسیر زنگرور، دور از ذهن نیست که در ماه‌ها و سال‌های آینده شاهد اجرای این مسیر باشیم. پیشنهاد می‌شود با چانه‌زنی و اعمال فشار بر طرف‌های پروژه و روسیه، این مسیر تنها به حمل بار و مسافر محدود شود و فراتر از آن، این مسیر به مسیر امنیتی تبدیل نشود و در آینده گزینه ایجاد شبکه‌های انتقال انرژی در این مسیر منتفی شود.

منابع

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۳۱۱

بیگدلی، علیرضا (۱۳۹۹). *جمهوری اسلامی ایران و امنیت قفقاز جنوبی؛ مساله قره‌باغ، مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی.*

چگنی‌زاده، غلامعلی (۱۳۹۲). موازنه قوا و روابط راهبردی چین با ایالات متحده امریکا، روابط خارجی، پیاپی ۲۰ (زمستان).

حسینی، حمید (۱۴۰۳). *کریدور زنگزور چه تأثیری بر اقتصاد ایران دارد؟،* خبر آنلاین.

دهقانی، سید جلال (۱۳۸۹). *سیاست امنیتی جمهوری اسلامی ایران در قفقاز جنوبی. ژئوپلیتیک، ۶ (۱۷)، فروردین ۱۳۸۹*
روشنی، حدیث (۱۴۰۳). *پشت پرده دیپلماسی پنهان روسیه در قفقاز، روزنامه اعتماد، شماره آخر ۳۰.*

سلیمانی، افشار (۱۴۰۱). *فرصت‌ها و تهدیدهای ژئوپلیتیکی قفقاز جنوبی برای ایران، قابل دسترسی در دیپلماسی ایرانی.*

سلیمی، رسول (۱۴۰۳). *تهدیدی علیه مرزهای جغرافیایی؛ چرا گشایش کریدور زنگزور خط قرمز ایران است؟ خبر آنلاین، کد خبر ۱۹۵۱۴۰۷.*
شفیعی، نوذر (۱۴۰۱). *چرا مرزهای ژئوپلیتیکی قفقاز جنوبی اهمیت دارند؟* خبرگزاری دانشجویان ایران.

مشفق، زهرا (۱۴۰۱). *پیامدهای ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی اجرای مسیر زنگزور بر امنیت اقتصادی ایران، امنیت اقتصادی، سال دهم شماره دهم،* پیاپی ۱۰۵، صص ۴۱-۴۸.

مظاهری، محمدمهدی (۱۴۰۲). *کریدور زنگزور و گزینه‌هایی که همچنان روی میز است، مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی.*

مصلی‌نژاد، عباس (۱۳۹۰)، *تحلیل سیاست موازنه قدرت ایران در رهیافت*

رنالیستی و نئورنالیستی، پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره نخست، شمار یک، پاییز.

ممینی، اشکان (۱۴۰۲). اهمیت قفقاز جنوبی و لزوم مقابله با نفوذ غرب، راهبرد معاصر.

موحدیان، احسان (۱۴۰۰). چرا تحولات قفقاز جنوبی برای ایران مهم است، روزنامه همشهری، کد مطلب: ۱۴۷۸۵۹.

نفیسی، ساناز (۱۴۰۳). زنگزور؛ کریدور جنجالی در آستانه یارکشی مهم/ واکنش ایران به هم‌صدایی مثلث روسیه، ترکیه و آذربایجان، اقتصاد نیوز.

والترز، کنت (۱۳۸۲)، واقع‌گرایی ساختاری پس از جنگ سرد، تهران: ابرار معاصر.

References

- Abbasov, Namig and Emil A. (2022). Souleimanov, Azerbaijan, Israel, and Iran: An Unlikely Tringle Shaping the Northern Middle East, *Middle East Policy* 29, no. 1, ۲۰۲۲.
- Alexander Goldenstein, (2020). *Why Israel Does not need to rethink its Relationship with Azerbaijan*, The Jerusalem Post, August 2, 2020.
- AlkaramovI, Tusi (2023). mportance of Economic Corridors as Driver of Regional Integration: South Caucasus and Central Asian Context, *Journal of Economics Finance and Management Studies* 06(09), DOI:10.47191/jefms/v6-19-56
- Azizi, Hamdreza, Isachenko, *Daria*. *Turkey-Iran Rivalry in*

- the Changing Geopolitics of the South Caucasus*. Centre for Applied Turkey Studies, 49, 2023.
- Azizova, Aysel, (2022). Aida Hovshannisyan, and Ketevan Khutishvili, “3+3 ≠ 6 in South Caucasus”, Goethe Institut, last modified January 2022.
- Brunner, Hans-Peter (2013). *What is Economic Corridor Development and What Can It Achieve in Asia’s Subregions?*
<https://www.adb.org/publications/economic-corridor-development-and-what-it-can-achieve-in-asia-subregions>
- Emerging Europe (2021). The ‘Zangezur Corridor’ is a geo-economic revolution. *Emerging Europe*. 17 May 2021.
- Gulahmadov, Muhammsd, (2023). *The Zangazur Corridor as the new haulage hub for integration and cooperation in the South Caucasus*, research gate, January, 2023.
- Huseynov, Vasif (2022), *Zangazur corridor is the cornerstone of the postwar regional cooperation projects in the south Caucasus*, Available at: <https://valdaiclub.com/a/highlights/zangazur-corridor-is-the-cornerstone-of-thepost/>
- Iskandarov, Khayal (2023). *The Zangezur corridor as part of the global transport route* (against the backdrop of power games in the South Caucasus region), *securityanddefence*, vol. 41, 01/2023.
- JAMnews (2021). *What will become of the Zangezur corridor? Comments from Azerbaijan and Armenia* –. 21 April 2021.
- Kuzio, Taras, (2022). *War a Possibility as Iran-Azerbaijan Tensions Flare*, *Geopolitical Monitor*, last modified November 21, 2022.

Markedonov, Sergey, (2012). *NATO Looks to the Caucasus*, National Interest, May 17, 2012, <https://nationalinterest.org/commentary/nato-looks-the-caucasus-6933> (link is external).

Markedonov, Sergey, (2017). Russian Policy toward the South Caucasus: Security, Unity, and Diversity, in *The New Geopolitics of the South Caucasus: Prospects for Regional Cooperation and Conflict Resolution*, ed. Shireen T. Hunter (Lanham, MD: Lexington Books, ۲۰۱۷), ۱۲۷-۱۵۳.

MEE correspondent (2024). *Inside the Iran-Russia tensions over an Azerbaijan transport corridor*, 2- <https://www.middleeasteye.net/news/inside-iran-russia-tensions-over-azerbaijans-zangezur-corridor>

Meister, Stefan, (2021). *Shifting Geopolitical Realities in the South Caucasus*, Stockholm Centre for Eastern European Studies, last modified November, 2021.

Tashjian, The issue of the “Zangezur Corridor” is back — can Iran provide an alternative?

Trt world (2021). *What is the Zangezur Corridor and why does it matter to Eurasia?* 5- <https://www.trtworld.com/magazine/what-is-the-zangezur-corridor-and-why-does-it-matter-to-eurasia-58405>

Zolyan, Mikael (2022), *How the West managed to Sideline Russia in Mediating the Nagorno-Karabakh Conflict*, Carnegie, 9 November, <https://carnegieendowment.org/politika/88347>.

Translated References to English

نقش کریدور زنگزور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۳۱۵

Beigdeli, Alireza (2020). The Islamic Republic of Iran and the Security of the South Caucasus; The Karabakh Problem, Center for Political and International Studies. [In Persian]

Chegnizadeh, Gholamali (2013). The Balance of Power and China's Strategic Relations with the United States, Foreign Relations Quarterly, 5 (4), 227- 263. [In Persian]

Dehghani, Seyyed Jalal (2010). "The Security Policy of the Islamic Republic of Iran in the South Caucasus." International Journal of Geopolitics, 6 (17), 208-239. [In Persian]

Hosseini, Hamid (2014). What Effect Does the Zangezur Corridor Have on Iran's Economy? Khabar Online. [In Persian]

Mombini, Ashkan (2023). The Importance of the South Caucasus and the Necessity of Countering Western Influence, Contemporary Strategy. [In Persian]

Mosala nejad, Abbas (2011), "Analysis of Iran's Balance of Power Policy in a Realist and Neorealist Approach", Quarterly Journal of International Relations Research, 1 (1), 131- 158. [In Persian]

Moshfegh, Zahra (2022). Geopolitical and geoeconomic consequences of implementing the Zangezur path on Iran's economic security, Monthly Scientific Journal "Economic Security", 10 (10), 41-48. [In Persian]

Mazaheri, Mohammad Mehdi (2023). The Zangezur Corridor and the Options Still on the Table, Center for Political and International Studies. [In Persian]

Movahedian, Ehsan (2021). Why are the developments in the

- South Caucasus important for Iran, Hamshahri Newspaper, Article Code: 147859? [In Persian]
- Nafisi, Sanaz (2024). Zangezur; Controversial Corridor on the Brink of a Major Controversy/Iran's Reaction to the Harmony of the Russia-Turkey-Azerbaijan Triangle, Eqtesad News. [In Persian]
- Roshni, Hadith (2024). "Behind the Scenes of Russia's Secret Diplomacy in the Caucasus", Etemad Newspaper, No. ۵۸۵۱. [□□ □□□□□□□□]
- Salimi, Rasoul (2024). A Threat against Geographical Borders; Why is the opening of the Zangezur Corridor a red line for Iran? Khabar Online, News Code 1951407. [In Persian]
- Shafiee, Nozar (2022). Why are the geopolitical borders of the South Caucasus important? Iranian Students News Agency. [In Persian]
- Soleimani, Afshar (2022). Geopolitical Opportunities and Threats of the South Caucasus for Iran, Available in Iranian Diplomacy. [In Persian]
- Waltz, Kenneth (2004), Structural Realism after the Cold War, Tehran: Abrar Moaser. [In Persian]

نقش کریدور زنگرور بر منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی ۵

استناد به این مقاله: استوار، مجید و نظر، هارمیک. (۱۴۰۳). نقش کریدور زنگرور بر منافع ملی و روابط دیپلماتیک ایران در قفقاز جنوبی. *تعماملات دیپلماتیک*، ۲ (۶)، ۲۷۱ - ۳۱۶.

doi: 10.22034/dpiq.2025.510893.1028

The *Diplomatic Interactions Research Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License